బాల వ్యాకరణం

సంధి పరిచ్ఛేదం

మగాగమ – ప్రాతాది సంధులు

ఉపన్యాసకుడు

డా.రామక పాండురంగ శర్మ

ఘర్తు తెచ్చుకొండి ..

- ద్రుతప్రకృతికముమీఁదిపరుషములకు సరళము లగు. (సంధి.ప. 16)
  - ✓ పూచెను + కలువలు = పూచెను గలువలు
- ఆదేశ సరళములకు ముందున్న ద్రుతమునకు బిందు సంశ్లేషలు విభాషనగు. (సంధి.ప. 17)
  - ✓ పూచెను గలువలు, పూచెం గలువలు , పూచెఁ గలువలు, పూచెన్గలువలు
- ద్రుతంబులకు సరళస్థిరంబులు పరంబులగునపుడు లోప సంశ్లేషలు విభాషలగు. (సంధి.ప. 18)
  - ✓ వచ్చెను గోవులు, వచ్చె గోవులు, వచ్చెన్గోవులు,

నుగాగమం ...

ఉదంతానికి పరంగా

* చేయు+అతడు = చేయునతడు
* రాజు + ఆజ్ఞ = రాజునాజ్ఞ
* సొగసు + తనము = సొగసుందనము

లుప్త శేషానికి పరంగా

* పది + తొమ్మిది = పందొమ్మిది
* క్రొత్త + గండి = క్రొగ్గండి

నుగాగమం

33. ఉదంతమగు తద్ధర్మార్థవిశేషణమున
కచ్చు పర మగునపుడు నుగాగమం బగు.

చేయు + అతఁడు = చేయునతఁడు,

చేసెడు + అతఁడు = చేసెడునతఁడు.

ముగాగమం - షష్ఠీ సమాస

34. షష్ఠీ సమాసమునం దుకారఋకారంబుల కచ్చు పరం బగునప్పుడు ముగాగమం బగు.

రాజు యొక్క ఆజ్ఞ > రాజు + ఆజ్ఞ = రాజునాజ్ఞ,

విధాతృయొక్క ఆనతి > విధాతృ+ ఆజ్ఞ = విధాతృనానతి.

(విధాతృ, ధాతృ, దాతృ, మాంధాతృ, సవితృ, నేతృ)

ముగాగమం – తనము

35. ఉదంత స్త్రీ సమంబులకును బుంపులకు నదంతగుణ
వాచకంబులకుఁ దనంబు పరం బగునపుడు ముగాగమం బగు.

సొగసు + తనము = సొగసుందనము, సొగసుఁదనము, సొగసుద్దనము

సరసపు +తనము = సరసపుందనము, సరసపుఁదనము, సరసపుద్దనము
తెల్ల +తనము = తెల్లందనము, తెల్లఁదనము, తెల్లద్దనము

ఆదేశ సరళములకు ముందున్న ద్రుతమునకు బిందు సంశ్లేషలు విభాషనగు. (సంధి.ప. 17)

ద్రుతంబులకు సరళస్థిరంబులు పరంబులగునప్పుడు లోప సంశ్లేషలు విభాషలగు. (సంధి.ప. 18)

ప్రాతాది సంధి

36. సమాసంబునం బ్రాఁతాదుల తొలియచ్చుమీఁది

వర్ణంబుల కెల్ల లోపంబు బహుళంబుగానగు.

ప్రాఁత + ఇల్లు = ప్రాయిల్లు, ప్రాఁతయిల్లు

లేఁత + దూడ = లేదూడ, లేఁతదూడ

పూవు + రెమ్మ = పూరెమ్మ, పూవురెమ్మ

(మీఁగడ; క్రొత్త కుండలు; ప్రాయిల్లు/ప్రాఁతయిల్లు/ క్రీ గాలు

నుగాగమం

37. లుప్తశేషంబునకుం బరుషములు పరములగునపుడు నుగాగమంబగు.

ప్రాంత + కెంపు = ప్రాఁగెంపు;

లేఁత + కొమ్మ = లేఁగొమ్మ ;

పూవు + తోఁట = పూఁదోఁట;

మీఁదు + కడ = మీఁగడ;

కెంపు + తామర = కెందామర,

చెన్ను + తావ = చెందోవ.

చెన్ను శబ్దము వృత్తిని శోణార్థకంబు.

బహుళ గ్రహణముచే మీఁదు ప్రభృతులందు నిట లోపంబు నిత్యంబు.

వ్యవస్థిత విభాషచే నీద్రుతంబునకు సంశ్లేషంబు లేదు.

ముగాగమం

38. క్రొత్త శబ్దమున కాద్యక్షరశేషంబునకుం గొన్నియెడల ముగాగమంబును గొన్నియెడల మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వంబు నగు.

క్రొత్త + చాయ = క్రొంజాయ
క్రొత్త + చెమట = క్రొంజెమట
క్రొత్త + పసిఁడి = క్రొంబసిఁడి.

క్రొత్త + కారు = క్రొక్కారు

క్రొత్త + తావి = క్రొత్తావి.

ముగాగమం

పరుషేతరంబులు పరంబు లగునపుడు ముగాగమప్రాప్తి లేమింజేసి వానికి ద్విత్వం బగు.

క్రొత్త + గండి = క్రొగ్గండి

క్రొత్త + నన = క్రొన్నన

క్రొత్త + మావి= క్రొమ్మావి.

కెంధూళి, కెంజడ లని ప్రయోగంబులు కానంబడియెడి.

బహుళ గ్రహణముచేత

- క్రొత్తకుండ ల్విత్యాదుల లోపంబు లేదు.
- క్రిఁగడుపు, క్రిఁ గాలు, క్రిఁదొడ ఇత్యాదులఁ గ్రిందుశబ్దమునకు లుప్త శేషంబునకు దీర్ఘంబు బహుళ గ్రహణముచేతనని యెఱుంగునది.

ముగాగమం

39. అన్యంబులకు సహిత మిక్కార్యంబులు
కొండొకచోఁగానంబడియెడి.

ఒకానొక శబ్దంబున కొకానొక శబ్దము పరంబగునపుడు
తొంటి యట్లు లోపనుగాగమంబులు గొండొక శబ్దమున
కొకానొక శబ్దము పరంబగునపుడు లోపద్విత్వంబులును
బ్రయోగంబులందు జూపట్టెడునని తాత్పర్యము.

ముగాగమం

పది + తొమ్మిది = పందొమ్మిది;
తొమ్మిది + పది = తొంబది;
వంక + చెఱఁగు = వంజెఱఁగు;
సగము కోరు = సంగోరు;
నిండు + వెఱ = నివ్వెఱ;
నిండు+ వెఱఁగు = నివ్వెఱఁగు;

నెఱు + తఱి = నెత్తఱి;
నెఱ + నడుము= నెన్నడుము;
నెఱ + మది = నెమ్మది;
నెఱ + వడి = నెవ్వడి.
ఇత్యాదులు ప్రయోగంబుల వలనం దెలియునది

ఉదంత తద్ధర్మార్థకానికి	* చేయు + అతడు = చేయునతడు
షష్ఠీ సమాస ఉ/ఋ లకు	* రాజ + ఆజ్ఞ = రాజనాజ్ఞ * విధాతృ + ఆనతి = విధాతృనానతి
తనము పరమైతే	* సొగసు + తనము = సొగసుందనము/సొగసున్దనము/సొగసుఁదనము * తెల్ల + తనము = తెల్లందనము/ తెల్లన్దనము/ తెల్లఁదనము
లుప్త శేషాలకు పరుషాలు పరమైతే	* మీఁదు+కడ = మీఁగడ
క్రొ..'న్/ద్విత్వం'	* క్రొత్త + చాయ = క్రొంజాయ * క్రొత్త + మావి = క్రొమ్మావి

ధన్యవాదాలతో ....

డా. రామక పాండురంగ శర్మ

http://academy.teluguthesis.com/

సమర్పణ